

Остоја Раилић*

ЈУ Музеј Републике Српске, Бањалука

УДК 94:323.1(497.6Република Српска)

DOI: 10.7251/SIC2407012R

ДОДАТНО УЧВРШЋЕН ТЕМЕЉ ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ ИСТОРИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ II

(Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, *Атлас злочина над Србима током Одбрамбено-отаџбинског рата II*, 1993, Бањалука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица 2024, стр. 208)

Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица (РЦИРЗ) 2022. године објавио је први том *Атласа злочина над Србима током Одбрамбено-отаџбинског рата*. Први том започетог пројекта обухвата 1992. годину. У њему је, после уводног дијела, обрађено 76 стратишта на којима су страдали Срби од 26. марта до 23. децембра 1992. године. На тим стратиштима животе је изгубило укупно 1.985 српских жртава. Подвучено је да ово дјело није Попис жртава који је већ објављен 2019. године као посебна публикација. Други том *Атласа злочина над Србима током Одбрамбено-отаџбинског рата* објављен је 2024. годи-

* ostrailic2@gmail.com

не. У плану је да у наредним томовима буду обрађени злочини почињени 1994. и 1995. године.

Други том *Атласа злочина над Србима током Одбрамбено-отаџбинског рата* изашао је на 208 страница. Након увода (стр. 9-13) обрађено је укупно 11 стратишта на којима су Срби страдали током 1993. године. Већина злочина десила се у току прве половине године. У другом тому обрађени су следећа страдања: „Злочин у Кравици“ (стр. 15-47); „Злочин у Занаглинској шуми“ (стр. 49-56); „Породица Вуковић“ (стр. 59-68); „Злочин у Скеланима“ (стр. 71-105); „Злочин у општини Чајниче“ (стр. 107-122); „Злочин у Бодеришту“ (стр. 125-147); „Породица Новаковић“ (стр. 149-156); „Злочин у Жеравицама“ (стр. 159-168); „Породица Јовановић“ (стр. 171-177); „Злочин у Поткозловачи“ (стр. 179-187) и „Злочин у Сарајеву – „случај Казани“ (стр. 189-208). У другом тому задржана је успостављена методологија и начин рада који је усвојен приликом рада на првом тому овог дјела. У уводном дијелу апострофирано је да у овом тому, као ни у првом, нису обрађени сви масовни злочини. План Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица је да злочини који се не обраде у сви томовима *Атласа злочина над Србима током Одбрамбено-отаџбинског рата* буду посебно одштампани као додатак тада већ објављеним томовима овог дјела. У I и II тому злочини су обрађени хронолошки. У другом тому први обрађени злочин је злочин који је почињен на Рођење Христово – Божић, 7. и 8. јануара 1993. године у Кравици код Братунца. Задњи злочин који је обрађен за 1993. годину односи се на „случај Казани“. Заједничка карактеристика злочина из 1992. и 1993. године јесте да су неки од њих почињени на велике православне празнике. Током 1993. године у дане празновања Рођења Христовог, Божић, као и на Илиндан. У уводном дијелу подвучено је да ће за сваку годину рата бити објављен посебан том дјела. Тако да ће се III том односити на 1994. годину, а IV том на 1995. годину. У односу на први том који се односи на 1992, други том о 1993. години је по обиму знатно мањи. То је још један од доказа карактера рата. Српски народ највише је страдао током 1992. године. Дакле, када још није била или је тек била у повоју организована одбрана српског народа кроз формирање Војске Републике Српске. Резултати правосудних

процеса за злочине над Србима једнако су поразни за злочине над Србима током 1993. као и за претходну, 1992. годину. Сваки појединачни злочин приказан у другом тому *Атласа злочина над Србима током Одбрамбено-отаџбинског рата* садржи у једном поглављу више потпоглавља: географски положај и етнички састав становништва општине у којој се десило, опис догађаја, жртве, непријатељске војне формације које су учествовале у нападу, правосудне процесе. Унутар потпоглавља налазе се фотографије жртава и других детаља злочина. У потпоглављу о жртвама дата је табела са подацима: редни број жртве на датом стратишту, ИД број (број жртве у електронској бази РЦИРЗ-а), презиме жртве, име оца, име жртве, година рођења, датум страдања и напомена.

Први злочини над Србима који су описани у овом тому десили су се на Рођење Христово – Божић 1993. године. У три божићна дана на три различита локалитета убијено је 64 српска цивила и војника. Злочини су се десили на територијама општина Братунац, Купрес и Мостар. Први злочин који је описан у другом тому *Атласа злочина над Србима током Одбрамбено-отаџбинског рата* је злочин у братуначком селу Кравице на први и други дан Рођења Христовог - Божић 7. и 8. јануара 1993. године. Према доступним подацима РЦИРЗ-а током ових напада страдало је 49 српских цивила и припадника Војске Републике Српске. Кравице се налазе на путу од Коњевић поља до Братунца. Напад на Кравицу почео је из три правца. Нападом на ово српско село Муслимани из Сребренице и Подриња наставили су праксу напада на српска села за вријеме великих православних празника. По уласку у село муслиманске снаге су опљачкале српску покретну имовину, а након тога непокретну српску имовину су запалили. Српски надгробни споменци су уништени. Храм светих апостола Петра и Павла је оскрнављен. Српске снаге ушле су у Кравицу 15. марта 1993. године. Посебно је уочљива бруталност муслиманских снага. Најмлађа жртва био је Новица (Слободан) Богичевић који је рођен 1976. године. Најстарија жртва била је Мара (Симеун) Божић рођена 1902. године. За злочине у ширем рејону Кравице на Рођење Христово 1993. године починиоци злочина нису кажњени. У Занаглинској шуми, општина Купрес, на други дан Божића 1993. године убијено је 11 Срба. Најстарија жртва био је Марко (Симо)

Контић рођен 1923. године, а најмлађа жртва била је Радмила (Јове) Јарчевић рођена 1973. године. Злочин су починили припадници ХВО-а. За овај злочин нико није одговарао иако је МУП Републике Српске поднио више кривичних пријава. Злочин у Занаглинској шуми почињен је у вријеме док је на снази било примирје. Напад је извршен на камион Војске Републике Српске у коме је било цивила. На трећи дан Божића, 9. јануара 1993. године у Виховићима код Мостара убијена су четири цивила из породице Вуковић (Десанка, Љубица и супружници Лука и Дивна). За овај злочин нико није одговарао.

У нападима на шири рејон Скелана код Сребренице 16. јануара 1993. године страдало је 60 српских цивила и припадника Војске Републике Српске. Убијени су Срби из породица Ристић, Ракић, Живановић, Димитријевић и других српских породица. Најмлађа жртва био је Александар (Томислав) Димитријевић рођен 1988. године, а најстарија жртва био је Анђелко (Светозар) Павловић рођен 1915. године. Нико за овај злочин није одговарао. Непуних мјесец дана након злочина у рејону Скелана десио се злочин на територији општине Чајниче. У нападу на Чајниче 43. и 1. дринске бригаде тзв. Армије РБиХ 14. фебруара 1993. године убијено је 20 Срба. Најмлађа жртва био је Жељко (Гојко) Машић рођен 1979. године, а најстарија жртва Алекса (Лазо) Танасковић рођен 1901. године. Најмлађа жртва убијена је из засједе, а најстарија на кућном прагу. За овај злочин подигнута је оптужница против наредбодавца напада Ферида Буљубашића. Напад припадника тзв. Армије РБиХ на Бодериште код Брчког догодио се 8. марта 1993. године. Три припадника Војске Републике Српске су страдала у борбеним дејствима. У истом нападу заробљено је дванаест припадника Војске Републике Српске. Заробљени припадници Војске Републике Српске су након мучења убијени на звјерски начин. Некима од њих одрубљене су главе или одсјечене уши. Најмлађи борац који је убијен био је Драган (Ратко) Томић рођен 1974. а најстарији Мирко (Илија) Пекић рођен 1932. године. У општини Брежа убијена су четири српска цивила 8. априла 1993. године. У кући Ранка Новаковића у Горњој Брези убијена су три члана породице Новаковић. Милка, Обренија и Ранко те Рајка Ристић. Жртве су биле рођене 1924, 1932. и 1934. године. Нико од локалних при-

падника тзв. Армије РБиХ, поред више кривичних пријава од стране МУП-а Републике Српске, није одговарао за овај злочин. Породица Новаковић претходно је узнемиравана у току 1992. године. Тијела жртва ексхумирана су на гробљу „Заложје“ 2000. године. На дан Светог пророка Илије у Жеравицама код Хан Пијеска 2. августа 1993. године убијено је осам Срба. У нападу снага тзв. Армије РБиХ тада су страдала лица српске националности из породица Голијан, Мировић, Тодоровић и Сокановић. Најмлађа жртва био Милован (Обрад) Голијан рођен 1967. године, а настарија Марко (Мићо) Мировић рођен 1923. године. Породица Јовановић у Зеници убијена је 2. октобра 1993. године. Припадници тзв. Армије РБиХ из стана у Зеници одвели су Томислава (1945) његову супругу Зорку (1952), сина Владимира (1973), кћерку Вању (1974) и братића Љубомира (1973). Њихова тијела пронађена су крајем јула 1997. године у мјесту До односно изнад насељеног мјеста Бистрица-Врандук. За почињени злочин над породицом Јовановић нико није судски процесуиран. Злочин у Поткозловачи код Хан Пијеска догодио се 11. децембра 1993. године. Напад на Поткозловачу извела је иста диверзантска група тзв. Армије РБиХ која је извршила напад и злочин на Жеравице и Речицу на Илиндан, неколико мјесеци раније. У злочину у Поткозловачи убијено је петоро Срба. Најмлађа жртва је Бранко (Миле) Наранчић рођен 1956. године, а најстарија је Војислав (Димитрије) Сокановић рођен 1912. године. Злочин у Поткозловачи није добио судски епилог.

Задњи злочин описан у другом тому *Атласа злочина над Србима током Одбрамбено-отаџбинског рата* односи се на злочин почињен у Сарајеву познат као „Случај Казани“. Локалитет Казани налазио се у зони одговорности 10. брдске бригаде 1. корпуса тзв. Армије РБиХ, а командант бригаде био је Мушан Топаловић Цацо, предратни криминалац. Казани се налазе у општини Стари град, у Сарајеву, у насељу Богушевац. Јама Казани дубине је 15, дужине око 28 а ширине од 2,10 до 6 метара. У јами Казани на обронцима планине Требевић дио лица бачен је након што су убијени на другим локалитетима у Сарајеву, а дио лица је ту доведен жив, мучен па убијен и бачен у јаму. Поред Срба убијена су и лица других националности. Примјер је брачни пар Васиљ и Ана Лаврив. Према подацима

РЦИРЗ-а установљено је да је до сада на локалитету Казани пронађено 21 тијело. Прва ексхумација на Казанима извршена је у новембру 1993. године. Након судско-медицинске експертизе тијела су сахрањена на локацији помоћни стадион „Кошево“. Ексхумација масовне гробнице на помоћном стадиону Кошево извршена је 1998. године. Извршила ју је Комисија за тражење несталих лица Републике Српске по наредби Основног суда у Српском Сарајеву. Поновна ексхумација на Казанима извршена је у два наврата и то 2000. и 2001. године, када су пронађени фрагменти костију. Тужилаштво БиХ одбило је захтјев Института за нестала лица БиХ да се изврши нова ексхумација на Казанима 2014. године. Споменик који је откривен на Казанима у новембру 2021. године оскрнављен је у септембру 2023. године.

Први и други том *Атласа злочина над Србима током Одбрамбено-отаџбинског рата* представљају важну полазну основу за истраживање страдања српског народа и проучавање Одбрамбено-отаџбинског рата у току 1992. и 1993. године као сегмената историје Републике Српске. Могућности за истраживање страдања српског народа и Одбрамбено-отаџбинског рата у току 1994. и 1995. године значајно ће бити проширене са објављивањем сљедећа два тома Атласа који ће се односити на наведене године. Имајући у виду потребу да о страдању Срба у Одбрамбено-отаџбинском рату и процесу стварања Републике Српске буде упозната свјетска јавност понављамо неопходност да би било добро да се претходни, а позивамо да се овај и будући томови *Атласа злочина над Србима током Одбрамбено-отаџбинског рата* преведу на енглески језик. Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица је олакшао доступност овог дјела, а и других својих издања преко своје интернет странице омогућивши заинтересованим лицима њихов преглед. Објављивањем *Атласа злочина на Србима током Одбрамбено-отаџбинског рату* додатно је, а биће још више (са објављивањем следећих томова), учвршћен темељ за истраживање историје Републике Српске посебно историје Одбрамбено-отаџбинског рата.